

experience to make sensible sounds: experimental investigations of early vocal communication in pre-verbal autistic and normal children. In Bullowa (ed) Before speech. The beginning of interpersonal communication. Cambridge: Cambridge university press. 32. **Sparling J.W.** (1991). Brief report: a prospective case report of infantile autism from pregnancy to four years // Journal of autism and developmental disorders. Vol.21. P.229-236. 33. **Stone W. L., Ousley O. Y., Yoder P. J., Hogan K. L., and Hepburn S. L.** (1997), "Nonverbal communication in two- and three-year-old children with autism," Journal of Autism and Developmental Disorders. Vol.27, #6, P.677-696. 34. **Victoria J. Molfese & Jacqueline C. Betz (1987)** Language and motor development in infancy: Three views with neuropsychological implications, Developmental Neuropsychology, 3:3-4, 255-274, DOI: 10.1080/87565648709540380. 35. **Watson L.R., Lord C., Schaffer B., Schopler E.** (1989). Teaching Spontaneous Communication to Autistic and Developmentally Handicapped Children. Austin, TX: PRO-ED. 138 p. 36. **Wetherby A.M., Rodriques G.** (1992)/ Measurement of communicative intentions in normally developing children during structured and unstructured contexts // Journal of speech and hearing research. Vol.35. P.130-138. 37. **Wetherby and Prizant** (2002). Communication and Symbolic Behavior Scales Developmental Profile Infant / Toddler Checklist January.

Авторський внесок

Гаврилова Н.С. – 35%, Константи́нів О.В. – 35%, Гаврилов О.В. – 30%

Received 12.03.2021

Accepted 13.04.2021

УДК 376-056.264-053.5(476)

DOI 10.32626/2413-2578.2021-17.75-84

Ю.В. Галецька

yuliyagala@ukr.net

<http://orcid.org/0000-0001-8096-3242>

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНОСТІ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Відомості автора: Галецька Юлія Вячеславівна, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри логопедії та спеціальних методик Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Кам'янець-Подільський, Україна. У колі наукових інтересів:

особливості організації навчально-виховної та корекційно-розвивальної роботи з дітьми з інтелектуальними порушеннями. E-mail: yuliyagala@ukr.net.

Contact: Haletska Yuliya, Ph.D., senior lecturer of speech therapy and special techniques department Kamianets-Podilsky Ivan Ohienko National University, Kamianets-Podilsky, Ukraine. Academic interests: feature the organization of educational and correctional-developing work with children with intellectual disabilities.

Галецька Ю. Дослідження стану сформованості зв'язного мовлення учнів молодших класів з інтелектуальними порушеннями. В статті проаналізовано результати дослідження зв'язного мовлення молодших школярів з порушеннями розумового розвитку. Успішна робота з розвитку зв'язного мовлення залежить від створення певних умов, таких як: увага до мовлення дітей, адекватне мовленнєве середовище, використання зв'язного монологічного висловлювання, оцінка мовлення дитини тощо. Проведене нами дослідження зв'язного мовлення учнів молодших класів з інтелектуальними порушеннями передбачало виконання наступних завдань: скласти розповідь за сюжетним малюнком; скласти речення із слів, які пропонувалися. В процесі проведення дослідження стану сформованості зв'язного мовлення молодших школярів спеціальної школи виявлено: у дітей з інтелектуальними порушеннями є набагато нижчими показники рівня складання розповіді за сюжетним малюнком, ніж у їхніх ровесників з типовим розвитком; в учнів спеціальної школи також значно порушене вміння будувати зв'язне речення із запропонованих слів, тоді коли в учнів з типовим розвитком він значно вищий; у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями має місце вторинний недорозвиток мовлення, і оскільки мовлення відіграє важливу роль в засвоєнні знань дітьми, то його порушення повинні бути об'єктом психолого-педагогічної корекції.

Ключові слова: діти з інтелектуальними порушеннями, зв'язне мовлення, молодші школярі.

Галецкая Ю. Исследование состояния сформированности связной речи учащихся младших классов с интеллектуальными нарушениями. В статье проанализированы результаты исследования связной речи младших школьников с нарушениями умственного развития. Успешная работа по развитию связной речи зависит от создания определенных условий, таких как: внимание к речи детей, адекватная речевая среда, использование связного монологического высказывания, оценка речи ребенка. Проведенное нами исследование связной речи учащихся младших классов с интеллектуальными нарушениями предусматривало выполнение следующих задач: составить рассказ по сюжетному рисунку; составить

предложение со слов, которые предлагались. В процессе проведения исследования состояния сформированности связной речи младших школьников специальной школы выявлено: у детей с интеллектуальными нарушениями намного ниже показатели уровня составления рассказа по сюжетному рисунку, чем у их сверстников с типичным развитием; у учащихся специальной школы также значительно нарушено умение строить связное предложение из предложенных слов, тогда как в учеников с типичным развитием он значительно выше; у младших школьников с интеллектуальными нарушениями имеет место вторичное недоразвитие речи, и поскольку речь играет важную роль в усвоении знаний детьми, то ее нарушения должны быть объектом психолого-педагогической коррекции.

Ключевые слова: дети с интеллектуальными нарушениями, связная речь, младшие школьники.

Haletska Y. A study of the state of formation of coherent speech of junior pupils with intellectual disabilities. The article analyzes the results of a study of coherent speech of primary school children with intellectual disabilities. Communication is a necessary condition for the full mental development of the child, his comfortable living in society. The importance of the problem of the development of coherent speech is explained by the close connection between the process of speech formation and cognitive activity, in particular, the cognitive function of speech. Speech underdevelopment has a negative impact on the overall mental development of the child, which complicates or even makes it impossible for him to communicate with others. Successful work on the development of coherent speech depends on the creation of certain conditions, such as: attention to children's speech, adequate speech environment, the use of coherent monologue, assessment of the child's speech, and so on. Our study of coherent speech of junior pupils with intellectual disabilities involved the following tasks: to compose a story based on a plot drawing; make a sentence from the words that were suggested. In the process of studying the state of formation of coherent speech of junior schoolchildren of special schools it was revealed: children with intellectual disabilities have much lower levels of storytelling than their peers with typical development; junior pupils of special schools also significantly impaired the ability to build a coherent sentence from the proposed words, while pupils with typical development, it is much higher; junior pupils with intellectual disabilities have a secondary underdevelopment of speech, and since speech plays an important role in the acquisition of knowledge by children, its impairment should be the subject of psychological and pedagogical correction.

Key words: children with intellectual disabilities, coherent speech, junior pupils.

Постановка проблеми. Проблема розвитку зв'язного мовлення – одна з найважливіших у спеціальній психології та педагогіці. Це зумовлено надзвичайно важливим значенням мовлення в житті кожного з нас. Мовлення має величезний вплив на формування усіх психічних функцій дитини і на весь її розвиток в цілому. Задовольняючи свою потребу у спілкуванні, дитина оволодіває мовленням, засвоює соціальні норми, будує образ світу і свого власного «я». Спілкуючись, дитина виявляє себе індивідом і заявляє про себе як про особистість. Спілкування є необхідною умовою повноцінного психічного розвитку дитини, її комфортного проживання у суспільстві. Важливість проблеми розвитку зв'язного мовлення пояснюється тісним зв'язком процесу формування мовлення і пізнавальної діяльності, зокрема, когнітивною функцією мовлення. Недорозвиток мовлення здійснює негативний вплив на загальний психічний розвиток дитини, що ускладнює або навіть унеможлиблює її спілкування з оточенням.

Метою статті є висвітлення результатів дослідження сформованості зв'язного мовлення учнів молодших класів з інтелектуальними порушеннями.

Аналіз досліджень та публікацій. Розвиток мовлення дітей з інтелектуальними порушеннями є предметом спеціального вивчення багатьох сучасних зарубіжних і вітчизняних науковців. Це питання розглянуто в працях А. Аксьонової, Н. Барської, І. Боровської, Л. Вавіної, В. Воронкової, М. Гнезділова, Н. Кравець, Т. Лісовської, В. Лубовського, В. Петрової, О. Хорошковської та інших [1; 2; 4; 5]. Порушення мовлення в школярів з інтелектуальними порушеннями в логопедичному аспекті досліджувались Р. Лалаєвою, Р. Левіною, Д. Орловою, Є. Соботович, М. Хватцевим та іншими [3; 6].

Виклад основного матеріалу. Успішна робота з розвитку зв'язного мовлення, в першу чергу, залежить від створення певних умов, таких як необхідна увага до мовлення дітей, адекватне мовленнєве середовище, використання зв'язного монологічного висловлювання, оцінка мовлення дитини. Граматично правильне мовлення вчителя, використання віршів, казок, дитячих оповідань допомагає створити відповідне мовленнєве середовище. Наголошується на необхідності використання в молодших класах зв'язної розповіді на певну тему, основою якої служить щось побачене, почуте, пережите дитиною, сприйняте нею через власний досвід, що буде стимулювати дітей до логічного впорядкування думок і вражень, пригадування, відтворення власного досвіду у мовленні. Якщо вчитель поступово знайомить дітей з назвою, структурою, змістом тексту, це сприяє формуванню вміння до власних міркувань, описів та розповідей [5].

Досліджуючи мовлення дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями, ми намагалися підібрати такі методики,

що відповідають віковим особливостям дітей і ґрунтовно відображають вплив інтелектуального порушення на розвиток зв'язного мовлення. Оскільки діагностична робота з доцільним інструментарієм є запорукою успішної корекційної роботи. Щоб виявити рівень розвитку і особливості зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку нами було проведено дослідження 40 школярів молодших класів (20 з інтелектуальними порушеннями, 20 з типовим розвитком). В процесі дослідження ми використали такі методики:

1. *Завдання «Скласти розповідь за сюжетним малюнком».* Мета: дослідити вміння стракувати зв'язне висловлювання, словесний запас, вміння розміщати слова в реченнях. Дитина отримувала сюжетний малюнок. Їй давалася наступна інструкція: «Подивись уважно на цю картинку. Подумай і розкажи, що на ній зображено».

Критерії оцінки результатів виконання завдання:

- логічність та самостійність розповіді;
- узгодження слів в реченнях в роді, числі та відмінку (зверталася увага на необхідність наданої дитині допомоги з боку дорослого);
- синтаксична структура речення (використання слів, словосполучень, простих чи складних речень).

2. *Завдання «Скласти речення із слів, які пропонувалися».* Мета: дослідити вміння дитини будувати речення зі слів, які пропонуються; узгоджувати слова в реченні за категоріями роду, числа та відмінку. Дитині послідовно пред'являються картки із записаними на них групами слів в називному відмінку (іменники) і в початковій формі (дієслова). Учню дається така інструкція: «Прочитай записані слова і склади з них речення». Пропоновані групи слів:

1. Діти, садити, молодий, деревце.
2. Дівчинка, читати, цікавий, книга.
3. Хлопчик, фарби, малювати.

Оцінка результатів здійснюється за такими критеріями:

- вміння узгоджувати слова в реченні згідно роду, числа та відмінку;
- самостійність при складанні речення (необхідність надання дитині допомоги зі сторони дорослого);
- наскільки дитина розуміє інструкцію (одноразова чи необхідність багаторазових повторень).

Проаналізуємо результати за методикою *«Скласти розповідь за сюжетним малюнком»*. Використовуючи цю методику ми визначили сформованість вміння будувати зв'язне висловлювання, узгоджувати слова в реченнях.

Спочатку проаналізуємо результати, які за цією методикою показали діти з типовим психофізичним розвитком (див. рис. 1). Найкращий

результат показали 6 учнів (високий рівень – 30%). Описи учнів були поширеними і змістовними. Кожен з учнів використовував поширені речення (в середньому 5-6 речень), які склалися з різних частин мови (іменники, дієслова, прикметники, займенники, прийменники, прикметники, прислівники). Слова в реченнях були вірно узгоджені в роді, числі та відмінку. Учні будували висловлювання самостійно, не потребуючи допомоги дорослого. Інструкція була зрозуміла одразу.

Середній результат показали 10 учнів (50 %). Ці учні описали запропонований малюнок 3-4 реченнями (речення достатньо поширені, склалися з іменників, дієслів, прикметників, прийменників). Наведемо приклад: «Мама і тато працюють на кухні. Тато миє посуд. Мама складає продукти в холодильник. Хлопчик і дівчинка граються. У них гарна сім'я». Слова в реченнях були вірно узгодженими в роді, числі та відмінку. Троє учнів склали описи самостійно (без допомоги експериментатора). Двом знадобилось навідне запитання (після сказаних ними двох речень). Наприклад: Що робить хлопчик, а що – дівчинка? Інструкцію учні зрозуміли одразу.

Низький результат показали 4 учня (20 %). Розповіді цих учнів були короткими, склалися з 1-2 речень, які були простими та малопоширеними. Учні інструкцію зрозуміли і склали описи самостійно, без допомоги експериментатора.

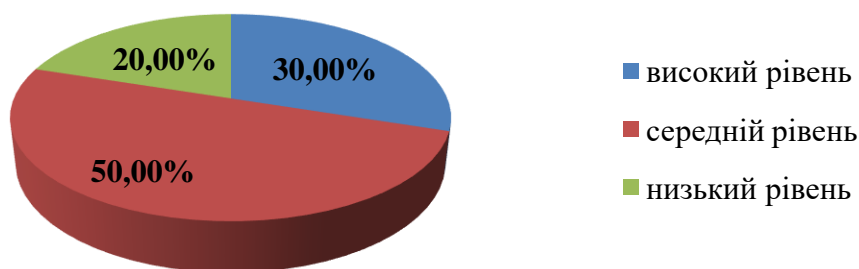

Рис. 1. Складання розповіді за сюжетним малюнком дітьми з типовим розвитком

А тепер порівняємо ці результати з тим, які показали діти з інтелектуальними порушеннями (див. рис. 2). У жодної дитини не спостерігається високого рівня. В переважній більшості учнів (16 учнів – 80%) спостерігається низький рівень вміння будувати зв'язне висловлювання. Ці учні описували сюжетний малюнок, який пропонувався, двома простими реченнями. Ці речення будувались в основному з іменників або дієслів, які часто були неузгоджені між собою: «Мама і тато на кухні. Ще діти». Словниковий запас цих учнів дуже обмежений.

Лише 4 учні показали середній результат (20 %). Діти цієї групи описували запропонований сюжетний малюнок 4-ма реченнями, які

зазвичай складались із 4-5 слів (в більшості це були іменники, дієслова, прикметники, іноді займенники). Наприклад: «Тато має посуд. Мама біля холодильника, вона гарна. Діти граються. У них є сірий котик». Інструкцію ці два учні зрозуміли добре і описи склали самостійно.

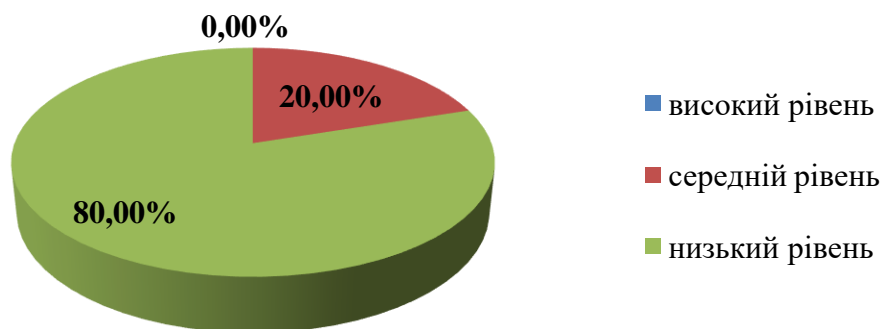

Рис 2. Складання розповіді за сюжетним малюнком дітьми з інтелектуальними порушеннями

Порівняльний аналіз отриманих результатів дозволив нам представити їх відсоткове співвідношення у вигляді рисунку 3.

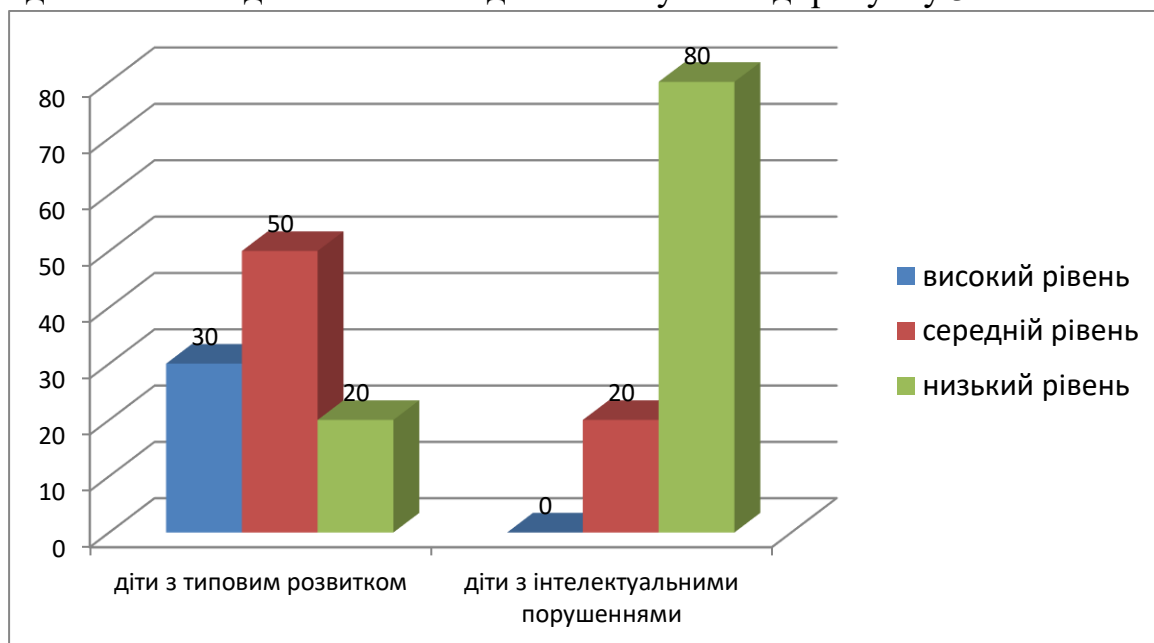

Рис. 3. Складання розповіді за сюжетним малюнком дітьми з інтелектуальними порушеннями та з типовим розвитком

Ми бачимо, що в дітей з інтелектуальними порушеннями показники рівня розвитку вміння скласти опис за сюжетним малюнком набагато нижчі, ніж у дітей з типовим психофізичним розвитком. Це обумовлюється низьким рівнем пізнавального розвитку, недостатнім розвитком усіх психічних функцій, інертністю мисленневих операцій.

Для дослідження вміння правильної побудови речень із запропонованих

слів та узгодження слів у реченні за граматичними категоріями роду, числа та відмінку ми використали методику «Складання зв'язного речення із запропонованих слів». Діти в типовим розвитком показали дуже високі результати. Вісімнадцять учнів (90%) склали вірно речення із запропонованих слів. Лише дві дитини показали середній результат (10 %). Діти в одному реченні поставили іменник «книга» у невірному відмінку.

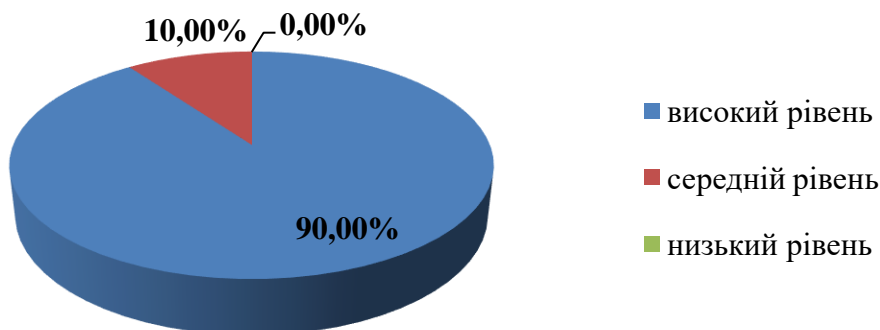

Рис. 4. Складання зв'язного речення із запропонованих слів дітьми з типовим розвитком

Проаналізуємо отримані результати з тим, які показали діти з інтелектуальними порушеннями (див. рис. 5).

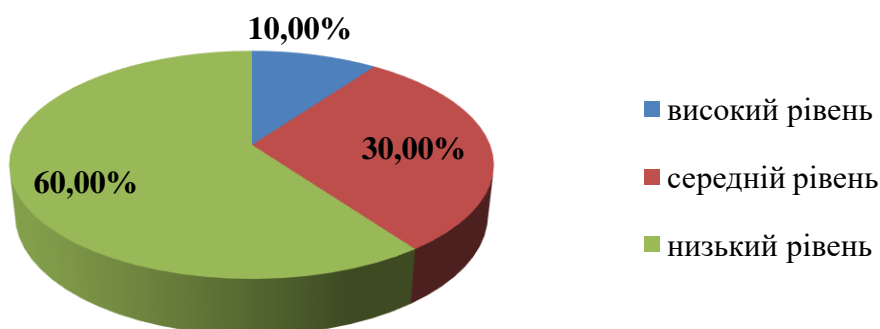

Рис. 5. Складання зв'язного речення із запропонованих слів дітьми з інтелектуальними порушеннями

Серед них лише 2 учнів виконали завдання вірно (10 %), 6 учнів (30 %) показали середній результат (склали вірно 2 речення). Решта 12 учнів (60 %) показали низький результат (6 з них не склали жодного вірного речення, інші 6 – лише одне). Ці учні навіть після підказок експериментатора не змогли виконати завдання.

Аналіз отриманих результатів за методикою «Складання зв'язного речення із запропонованих слів» дозволив нам представити їх процентне співвідношення у вигляді рисунку 6.

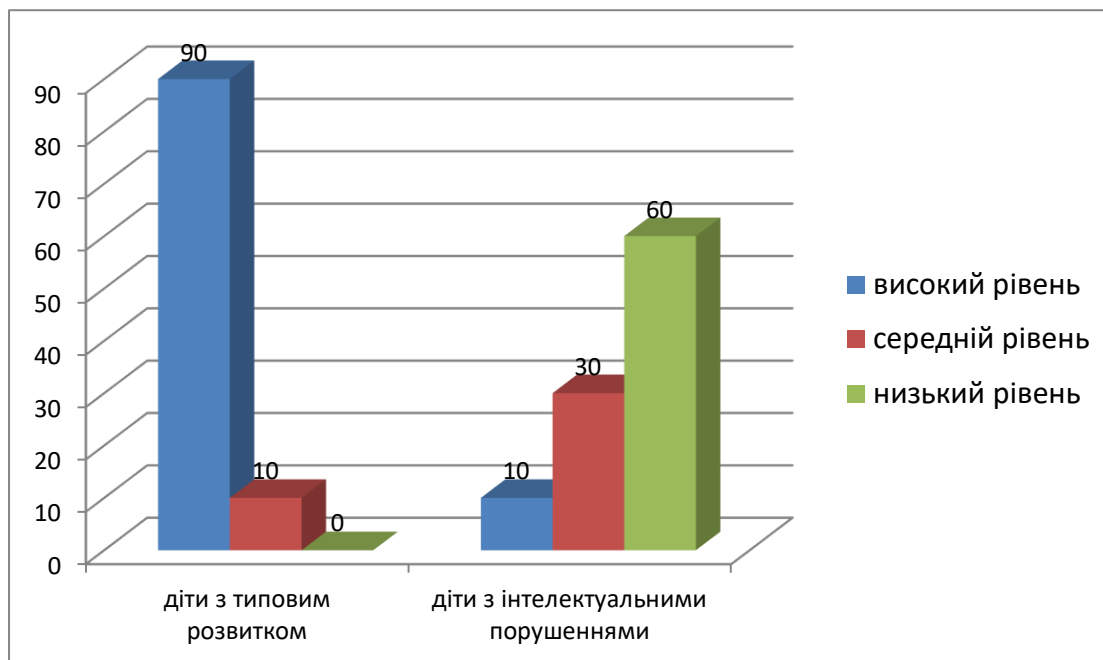

Рис 6. Складання зв'язного речення із запропонованих слів дітьми з інтелектуальними порушеннями та з типовим розвитком

З рисунку 6 бачимо, що в дітей з інтелектуальними порушеннями показники рівня розвитку вміння будувати зв'язне речення із запропонованих слів значно нижчі, ніж у дітей з типовим розвитком. Це все обумовлено інертністю мислення.

Висновки. Проведене дослідження стану сформованості зв'язного мовлення молодших школярів спеціальної школи дає змогу зробити такі висновки:

- у дітей з інтелектуальними порушеннями є набагато нижчими показники рівня складати розповідь за сюжетним малюнком, ніж у їхніх ровесників з типовим розвитком;

- в учнів спеціальної школи також значно порушене вміння будувати зв'язне речення із запропонованих слів (в основному цей показник є низьким у 60 %), тоді коли в учнів з типовим розвитком він значно вищий (у 90 % учнів – високий рівень).

- у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями має місце вторинний недорозвиток мовлення, і оскільки мовлення відіграє важливу роль в засвоєнні знань дітьми, то його недоліки повинні бути об'єктом психолого-педагогічної корекції.

Бібліографія

- 1. Боровская И., Лисовская Т. и др. (2007).** Воспитание и обучение детей в условиях домов-интернатов: пособие для педагогов. Минск: НИО.
- 2. Кравець Н. (1999).** Розвиток мовлення у учнів молодших класів допоміжної школи на уроках читання і української мови. К.: А.С.К. 160.
- 3. Лалаева Р. (2001).** Логопедическая работа в коррекционных классах. М.: Владос. 224.
- 4. Петрова В., Белякова И. (2002).** Психология умственно отсталых школьников.

М.: Академия. 160. **5. Синьов В.** (2008). Психологія розумово відсталої дитини: підручник / В.М. Синьов, М.П. Матвеева, О.П. Хохліна. К.: Знання. 359. **6. Соботович Є.** (2004). Особливості засвоєння лексики розумово відсталими дітьми. *Дидактичні та соціальнопсихологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі*. К. 5, 304-308.

References

1. Borovskaya I., Lisovskaya T. (2007). *Vospitanie i obuchenie detey v usloviyah domov-internatov: posobie dlya pedagogov*. Minsk: NIO. **2. Kravets N.** (1999). *Rozvytok movlennia u uchniv molodshykh klasiv dopomizhnoi shkoly na urokakh chytannia i ukrainskoi movy*. К.: А.С.К. 160. **3. Lalaeva R.** (2001). *Logopedicheskaia rabota v korrektsionnykh klassakh*. М.: Vlado. 224. **4. Petrova V., Belyakova I.** (2002). *Psihologiya umstvenno otstalyykh shkolnikov*. М.: Akademiya. 160. **5. Synov V.** (2008). *Psikhologhiia rozumovo vidstaloi dytyny: pidruchnyk / V. Synov, M. Matvieieva, O. Khokhlina*. К.: Znannia. 359. **6. Sobotovych Y.** (2004). *Osoblyvosti zasvoiennia leksyky rozumovo vidstalomy ditmy. Dydaktychni ta sotsialnopsykholohichni aspekty korektsiinoi roboty u spetsialnii shkoli*. К. 5, 304-308.

Received 26.02.2021

Accepted 25.03.2021

УДК 37.09:376-056

DOI 10.32626/2413-2578.2021-17.84-94

О.В. Гаяш

(nizevych@gmail.com)

<http://orcid.org/0000-0002-6501-4433>

ОСОБЛИВОСТІ ПЛАНУВАННЯ І ПРОВЕДЕННЯ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВИХ ЗАНЯТЬ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНОГО ЦЕНТРУ

Відомості про автора: Гаяш Оксана, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фізичної реабілітації ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород, Україна. У колі наукових інтересів: реалізація інклюзивного навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку; проблема організації корекційної роботи з дітьми з інтелектуальними порушеннями, формування у них навчально-практичної діяльності. E-mail: nizevych@gmail.com